

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ КОРУПЦІЙНИМИ ЗЛОЧИНАМИ

Корупційні правопорушення і особливо ті, які містять ознаки злочину наносять непоправну шкоду як державі взагалі так і конкретним особам зокрема. Характер заподіяної шкоди є достатньо специфічним адже вчиняючи корупційний злочин особа може нанести не лише матеріальну шкоду але й підірвати авторитет державних органів, установ та організацій, представником яких вона являється. Крім того, залежно від виду корупційного злочину та сфери в якій він вчиняється своїми злочинними діями зловмисник опосередковано може навіть спричинити фізичну шкоду життю і здоров'ю конкретної людини. Таким чином, встановлення та відшкодування завданої злочином шкоди повинно бути одним із пріоритетних завдань розслідування.

Перший крок з метою встановлення та відшкодування шкоди здійснюється органами, які проводять розслідування, адже вказане завдання прямо передбачено у ст. 91 КПК, як обставина, яка підлягає доказуванню у кримінальному провадженні. Так п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК встановлює, що у кримінальному провадженні підлягає доказуванню вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [1].

Слід зазначити, що встановлення шкоди, заподіяної корупційним правопорушенням здійснюється слідчими, прокурорами та детективами протягом усього процесу розслідування за допомогою всіх можливих процесуальних засобів. Однак зазвичай не обходиться без використання спеціальних знань у формі судових експертиз, вид яких залежить від сфери у якій вчинений корупційний злочин та його виду.

Окрім встановлення завданої злочином шкоди перед правоохоронними органами також стоїть питання забезпечення її відшкодування. В Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції передбачено, що кожна Держава-учасниця вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення того, щоб юридична або фізична особа, яка зазнала шкоди в результаті будь-якого корупційного діяння, мала право порушити провадження щодо осіб, які несуть відповідальність за цю шкоду, з метою одержання компенсації (ст. 35). Крім того, держава повинна вживати заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення можливої конфіскації: а) доходів від корупційних злочинів, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів; б) майна, обладнання та інших засобів, які використовувались або призначалися для використання під час вчинення корупційних злочинів [2].

Закон України «Про запобігання корупції» встановлює кілька шляхів відшкодування завданих збитків та відновлення порушених прав: 1) збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку; 2) нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) з порушенням вимог Закону, підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, зокрема Національного агентства, органу місцевого самоврядування; 3) збитки, шкода, завдані фізичній або юридичній особі внаслідок незаконних рішень, дій або бездіяльності суб'єкта, який здійснює заходи щодо запобігання і протидії корупції, відшкодовуються з Державного бюджету України в установленому законом порядку, а згодом можуть бути стягнуті в порядку регресу з особи, яка завдала збитків, шкоди, у розмірі виплаченого відшкодування (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами, відшкодуванням моральної шкоди); 4) кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації або спеціальній конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку [3].

З метою забезпечення відшкодування, завданої злочином шкоди, органи, які здійснюють його розслідування зобов'язані встановлювати: 1) місцезнаходження майна, готівкових та безготівкових грошових коштів, а також інших цінностей здобутих злочинним шляхом; 2) наявність та місцезнаходження рухомого та нерухомого майна, готівкових та безготівкових грошових коштів, інших цінностей, що належать підозрюваному на праві власності; 3) наявність прав у підозрюваного на певні види майна або отримання прибутку від діяльності відповідних підприємств.

Ч. 2 ст. 170 КПК передбачає, що слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб [1]. Так, відповідно до Закону України «Про

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» співробітники вказаного органу здійснюють заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді) (п. 3 ч. 1 ст. 9) [4].

Однак, крім витребування необхідної інформації у державних органів особами, що здійснюють розслідування корупційних злочинів відомості щодо об'єктів, які були набуті злочинним шляхом, або інших об'єктів, які можуть бути використані для забезпечення відшкодування шкоди, виявляються під час слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Це може бути інформація отримана під час допитів свідків та самого підозрюваного, різного роду документи, виявлені під час оглядів та обшуків, чорнові записи із відповідними відомостями, а також інформація отримана під час арешту та огляду кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, контролю за вчиненням злочину.

Слід зазначити, що враховуючи механізм вчинення корупційних злочинів, з метою забезпечення відшкодування завданої шкоди виникає необхідність у міжнародному співробітництві із іноземними правоохоронними органами та міжнародними правоохоронними організаціями. Адже, по-перше, у вчиненні корупційних злочинів можуть бути задіяні міжнародні суб'єкти підприємницькою діяльності, по-друге, злочинні доходи, грошові кошти та майно підозрюваного виводяться за межі України.

Після встановлення наявності та місцезнаходження вказаних об'єктів правоохоронні органи повинні здійснити всіх можливих заходів для повернення об'єктів, здобутих злочинним шляхом, накладення арешту на майно підозрюваного з метою недопущення його відчуження або приховування підозрюваним.

Слід зазначити, що процесуальна діяльність, спрямована на забезпечення відшкодування шкоди завданої корупційним злочином найрезультативніше реалізується шляхом проведення тактичних операцій, спрямованих на вирішення вказаного завдання. Слід погодитися із І.І. Татариним, що до таких тактичних операцій можуть бути віднесені наступні: 1) «Встановлення характеру і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням»; 2) «Розшук викраденого майна»; 3) «Ідентифікація та вилучення викраденого майна»; 4) «Встановлення осіб, які несуть майнову відповідальність за спричинену шкоду, та залучення їх до кримінального провадження як цивільних відповідачів»; 5) «Розшук, виявлення майна, що підлягає арешту, та звернення з клопотанням до слідчого судді з метою накладення на таке майно арешту»; 6) «Збереження арештованого майна» [5, с. 15].

Таким чином, встановлення та забезпечення відшкодування шкоди завданої корупційним злочином здійснюється у процесі всього розслідування слідчими, прокурорами та за їх дорученням оперативним співробітниками. Така діяльність включає значну кількість гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, які найкраще реалізуються шляхом проведення тактичних операцій. З метою забезпечення відшкодування шкоди вітчизняні правоохоронні органи можуть в рамках міжнародного співробітництва користуватися допомогою міжнародних правоохоронних органів та правоохоронних органів інших держав, а також взаємодіяти із Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Міжнародний документ від 31.10.2003; ратифіковано із заявами Законом N 251-V від 18.10.2006, ВВР, 2006, № 50, ст. 496. *Відомості Верховної Ради України*, 2007, № 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*, 2014, № 49, ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

4. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2016, № 1, ст. 2. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/772-19/print1489058007718601>.

5. Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.